

מסורת הש"ס
 א. תויב ויקרא יא, יג. ילקוט שמעוני תורה תקלט.
 ב. ראה משנה כלים פ"ב מ"ג. שם כ"ה מ"א.
 ג. משנה כלים פכ"ה מ"ו. ברכות נ"א, תגינה כ"ב, נדה ז, ב.

גרסות
 אמר ליה רב חסדא... אמר ליה רב תחליפא ברוב כתיב: אמר ליה... ואמר ליה.
 לא תימא - וחסומו ברוב כתיב: משפט זה חסר.
 צריך להתלות עליה בשי"מ מילים אלה חסרות.
 צריך אתה בשי"מ: וצריך אתה.
 דתנו ברוב כתיב: דתניא. לחליקה ברוב כתיב: ובשי"מ: לחלוקה וכן להלן.
 לא נטמא תוכו לא נטמא גבו לא נטמא תוכו לא נטמא גבו וכן בשי"מ: נטמא גבו לא נטמא תוכו נטמא גבו לא נטמא תוכו.

דתנו ברוב כתיב: דתניא.
לחליקה ברוב כתיב: ובשי"מ: לחלוקה וכן להלן.
לא נטמא תוכו לא נטמא גבו לא נטמא תוכו לא נטמא גבו וכן בשי"מ: **נטמא גבו לא נטמא תוכו נטמא גבו לא נטמא תוכו.**

החיים
 נקב של עול

אוגנו ואוגנו
 האוגן היה בליטה בחלקו העליון של הכלי, לפעמים כלפי חוץ, ולפעמים כלפי פנים כדי למנוע נפילת כל תוכנו של הכלי החוצה במקרה שהכלי יתהפך. האוגן היא הידידת הנראית כאוון.

אוגן
איון

כמלא נקב של עול של בהמה. הרי ששיעור "כמלא מקדה" שאמרו בית שמאי לענין גולגולת שנפחתה, שווה בגודלו לסלע, שהוא השיעור לדעת בית הלל (לפי הפירוש שהביא רב תחליפא)! אישתיק [שתק] רב תחליפא, ואמר ליה [ל] רב חסדא: **שמא לא כמלא מקדה לבדו וחסומו שנינו,** כלומר, נקב המאפשר הכנסה והוצאה של המקדה, והוא גדול יותר מסלע שאמרו בית הלל? ואמר ליה [ל] רב תחליפא: **לא תימא [אל תאמר] בלשון שמא, אלא אמור: ודאי הכוונה היא למקדה וחסומו. וצריך אתה להתלות עליה,** על הסבר זה כעל עדותו של חזקיה אבי עקש, שאין בה פקפוק, ומכאן יש ללמוד לדין משנתנו, כי כשם ש"מלא מקדה" משמעו נקב שמקדה יכול להיכנס ולצאת בו, כך "מלא כרשינה" שבמשנתנו משמעו - כרשינה נכנסת ויוצאת.

א ומה היא אותה עדות של חזקיה אבי עקש? דתנן [משנינו], זו עדות העיד חזקיה אבי עקש לפני רבן גמליאל ביבנה, שאמר משום רבן גמליאל הזקן בענייני טומאת כלים: כל כלי שאין לו תוך (בית קיבול) בכלי חרס - אין לו אחוריים לחליקה, אין חילוק, הבחנה, בין צדדיו השונים. שאין דינו כדין כלי חרס האמור בתורה, שמיטמא רק מתוכו, ולא מגבו. אלא אם נטמא תוכו כלומר, הצד שמשמשים בו - נטמא גם גבו, וכן אם נטמא גבו - נטמא תוכו. ותוהים על הלכה זו: הרי כלי חרס, בטומאה שנכנסה בתוכו תלה רחמנא [תלתה התורה] את הטומאה, שנאמר: "וכל כלי חרס אשר יפול מהם אל תוכו" (ויקרא יא, לג), ומשום כך רק אם אית ליה [יש לו] תוך (בית קיבול) - איטמי ליה [נטמא לו] הכלי, אבל אם לית ליה [אין לו] תוך - לא איטמי ליה [אינו נטמא] כלל! אמר רב יצחק בר אבין: אין מדובר כאן על כלי חרס, אלא על כלי שטף, כגון כלי עץ, שהם מקבלים טומאה גם אם אין להם בית קיבול. ולפי זה הכי

קאמר [וכן הוא אומר], כך יש להשלים (בית קיבול) בכלי חרס, שאינו נטמא כלל - כנגדו (במקביל לו) בכלי שטף, אם אין לו בית קיבול - אין לו אחוריים לחליקה, אין חילוקה בין צדדיו השונים, אלא אם נטמא תוכו הצד שמשמשים בו - נטמא גם גבו, נטמא גבו - נטמא תוכו. ושואלים: למה לי למיתלייה [למה לו לתלות את ההלכה זו] בכלי חרס, אם דין זה אינו שייך בהם כלל? נימא [שיאמר] כך בפשטות: כל שאין לו תוך (בית קיבול) בכלי שטף - אין לו אחוריים לחליקה! ומשיבים, הא קא משמע לן [דין זה משמע לנו] בהשוואה זו: שכלי שטף שיש לו תוך (בית קיבול) - הרי הוא ככלי חרס; מה כלי חרס, אם נטמא תוכו - נטמא גבו, אבל אם לא נטמא תוכו - לא נטמא גבו. אף כלי שטף, אם נטמא תוכו - נטמא גבו, אבל אם לא נטמא תוכו - לא נטמא גבו. ותמהים: בשלמא [בניח] כלי חרס, גלי ביה רחמנא [גילתה בו התורה] "תוכו", שהוא נטמא כשנפלה טומאה דווקא לתוכו, אלא כלי שטף, מי גלי ביה רחמנא [האם גילתה בו התורה] תוכו? ואם כן, גם אם נגעה בו הטומאה מגבו הריהו נטמא כולו! ומסבירים: אכן, אי [אם] מדובר בטומאה דאורייתא [מן התורה] - הכי נמי [וכן גם כן הדין], שכלי שטף נטמא גם מגבו. ואולם הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים]? בטומאת משקין, שמשקים שנגעו בטומאה ונטמאו, נגעו בכלי שטף וטימאוהו, וטומאה זו אינה אלא דרבנן [מדברי סופרים]. והוא מה דתנן [משנינו במשנה]: כלי שנטמא אחוריו במשקין - רק אחוריו טמאין, ואילו תוכו, אגנו [הקפל שבשפתו], אזנו [ידידת שלו שבצורת אוזן] וידיו [ידידת ישרה שלו] - טהורין.

עדיפא מגב. ואין לומר דעדיפא, ואיירי אפילו להכניס. דהתניא בתוספתא דאין טומאה לכלי חרס אלא מאוירו ובהיסטו. ועוד, דדרשינן: הא יש צמיד פתיל עליו - טהור. ומי לא עסקינן דיחדינהו לאשתו נדה? ואף על גב דבריש סוגיא ד"היעור והרוטבו" (חולין ק"ח,א), משמע דסבר התלמוד דיד כל תנור להכניס ולהוציא, ועדיף מגבו, במסקנא צרכינן למימר הכי.

כמלא נקב של עול - שטוין זו נקב, ותוקעין זו יחד לקשור לזעות העול. אלמא מקדש הוי כסלע, ומאי איכא זין בית שמאי וזין בית הלל? אישתיק - רב תחליפא. ואמר ליה רב חסדא שמא מקדה - דקאמר בית שמאי כגולגולת - מקדה וחסומו שנינו, דלאמר שטעשה הסור מדדין את המקדה וטול מלידי הנקב, ומרמינן את הנקב כדי שיתכנס מקדה ויולא

כמלא נקב של עול! אישתיק. ואמר ליה רב חסדא: שמא מקדה וחסומו שנינו? ואמר ליה רב תחליפא: לא תימא "שמא", אלא: ודאי מקדה וחסומו; צריך להתלות עליה פחזקה אבי עקש.
א דתנן, "זו עדות העיד חזקיה אבי עקש לפני רבן גמליאל ביבנה, שאמר משום רבן גמליאל הזקן: כל שאין לו תוך בכלי חרס - אין לו אחוריים לחליקה; נטמא תוכו - נטמא גבו, נטמא גבו - נטמא תוכו." - פלי חרס, בתוכו תלה רחמנא, אית ליה תוף - איטמי ליה, לית ליה תוף - לא איטמי ליה!
אמר רבי יצחק בר אבין, הכי קאמר: כל שאין לו תוך בכלי חרס - כנגדו בכלי שטף אין לו אחוריים לחליקה; נטמא תוכו - נטמא גבו, נטמא גבו - נטמא תוכו. - למה לי למיתלייה בכלי חרס? נימא: כל שאין לו תוך בכלי שטף - אין לו אחוריים לחליקה! - הא קא משמע לן, דיש לו תוף הרי הוא בכלי חרס: מה פלי חרס, נטמא תוכו - נטמא גבו, לא נטמא תוכו - לא נטמא גבו; אף פלי שטף, נטמא תוכו - נטמא גבו, לא נטמא תוכו - לא נטמא גבו.
בשלמא פלי חרס - גלי ביה רחמנא "תוכו", אלא פלי שטף, מי גלי ביה רחמנא "תוכו"? - אי בטומאה דאורייתא - הכי נמי, הקא במאי עסקינן - בטומאת משקין דרבנן. דתנן: פלי שטף אגנו וידיו טהורין; - אחוריו טמאין, תוכו אגנו וידיו טהורין;

שנטמאו אחוריו נמשקין טמאין. תוכו אוגנו - דהיינו בית קיבול התחתון שישע עליו. לישאל אחרינא: אוגנו = שפתו. אזנו - זהו מה שטוין נחמיות של חרס לפי חמיה, שקורין *מנשי"ו. ידיו - כגון כלי חרס שטוין לו זנב לחמוריו.

תוספות

צריך אתה תלות כחזקיה שהוא אבי עקש - פירוש: צריך אתה לטרוח כדי ליישב הדבר. שאין לשבשש מכח קושיא, כי ברור לי שכך אמר שמואל. כמו עדות חזקיה אבי עקש, שלא היה לשון דבריו מיושב, ומתוך ליה בסמוך. **כנגדו** בכלי שטף כו' - בכלי עץ נופל לשון זה, דכתיב בהו [נוכל] כלי עץ ישטף במים", כדפירש בקונטרס. ומצינו למימר נמי דכלי מתכות כמו כן מיקרו כלי שטף, משום דכתיב בהו [ומורק ושוטף במים]. והא דפריך לקמן: ואין לו תוך בכלי שטף מדאורייתא בר קבול טומאה היא, דומיא דשק בעינן - פשיטא ליה דאיירי נמי בכלי עץ בכל הנהו דמיקרו כלי שטף, מדלא נקט "כלי מתכות".

אין לו אחוריים לחלוקה נטמא - "תוך" קרי אותו צד שרגילין להשתמש בו. **הרי** הוא ככלי חרס נטמא תוכו נטמא גבו - זהו כרחו לטמא אחריים קאמר, דלא נפקא מינה מידי למילתא אחריתי. וקשה מכאן לגירסת רבינו שמואל דשבת (טז,א), דמשמע דכלי חרס אין מטמאין מגביהו כלל. ובסוף פרק קמא דחולין (כד,א), דאמרין דאורייתא דאורייתא כל חרס טמא [וגבו טהור] - היינו דלא מקבל טומאה מגבו, אבל מטמא אחריים מגבו, כדתניא בתורת כהנים: מרובה מדת לטמא ממדת ליטמא, שמיטמא אחריים מאחוריו ואינו מיטמא מאחוריו. ועוד אמרינן בפרק "המפלת" (נדה כז,א) דאבן היוצא מן התנור טפה, דחשיב יד להוציא טומאה, דלא עדיפא מגב. ואין לומר דעדיפא, ואיירי אפילו להכניס. דהתניא בתוספתא דאין טומאה לכלי חרס אלא מאוירו ובהיסטו. ועוד, דדרשינן: הא יש צמיד פתיל עליו - טהור. ומי לא עסקינן דיחדינהו לאשתו נדה? ואף על גב דבריש סוגיא ד"היעור והרוטבו" (חולין ק"ח,א), משמע דסבר התלמוד דיד כל תנור להכניס ולהוציא, ועדיף מגבו, במסקנא צרכינן למימר הכי.

קיינים
מקדה וחסומו שנינו נחלקו המפרשים מהו "חסומו" האמור כאן. לדעת רש"י הכוונה היא שלאחר הקריחה מרחיבים את הנקב, כך שיאפשר כניסה ויציאה של המקדה. ואילו רבינו גרשום פירש כי הכוונה היא לחלקו האחורי של המקדה, שהוא רחב יותר מראשו. ויש שהסביר (עפ"י כלים פ"ג מ"ד) כי "חסומו" משמעו - חיוקו, ציפוי של המקדה בשכבה של מתכת חזקה יותר (אור שמח ה' ביאת מקדש פ"ז ה"ג. עיי"ש ובשי למורא).
וצריך להתלות עליה כחזקיה אבי עקש רש"י פירש כי פתרון זה של רב חסדא הריהו הבראי, וניתן לסמוך עליו כעל עדות מפורשת שהעיד חזקיה אבי עקש משמו של רבן גמליאל הזקן, וקיבלהו, מאחר ולא היה תלמיד אחר שחולק עליה. ובעלי התוס' הקשו על פירוש זה, שהרי "צריך" אין משמעו יכול. ועוד, מדוע לא הובאה דוגמה מובהקת יותר של עדות שאין בה כל פקפוק, כגון אלו ששנינו במסכת ערוות? ולכך פירש ר"י כי "צריך להיתלות עליה" מתייחס למה שהעיד רב תחליפא עצמו בשם שמואל, ששיעור פחת הגולגולת לדעת בית הלל הוא כסלע. ואף שיש בה קושי - צריך לטרוח ולישבה, כפי שהוא לגבי עדותו של חזקיה אבי עקש, שלא היה מן החכמים הירועים, וקיבלה רבן גמליאל, וטרוחו חכמי התלמוד לתרצה (ראה תוס' חיצונית).
כל שאין לו תוך... נטמא תוכו המושג "תוך" משמש כאן בשתי משמעויות שונות: האחת - במשמעות הרגילה, צידו הפנימי של כלי שיש לו בית קיבול. והמשמעות השנייה של "תוך" היא: צידו העיקרי של כלי שאין לו בית קיבול, וכגון צידה העליון של מיטה, או של רשת שצוללים עליה. וכאן מדובר איפוא על כלי כזה שאין לו בית קיבול ("אין לו תוך"). אבל יש בו צד מסוים שהוא העיקרי ("תוכו"). ומדין תורה אין כלי חרס נטמא אלא אם נפלה טומאה לתוכו, אבל אם נגעו טומאה בגבו - אינו נטמא. ועל כך מעיד חזקיה אבי עקש (לפי ההבנה הראשונה) כי במקרה שאין לכלי החרס בית קיבול לא קיימת הבחנה זו, ואין חלוקה והבדל בין הצד שמשמשים בו, לבין הצד השני.
כלי שטף בדרך כלל הכוונה היא לכלי מתכת וכלי עץ, והם קרויים "כלי שטף" מפני שיהיה להם טהרה בטבילה ("שטיפה") במים, לעומת כלי חרס שאין להם טהרה (ראה רש"י חולין כה, א). אבל כאן פירש רש"י פירש כי הכוונה לכלי עץ, שנאמר בהם: "וכל כלי עץ יקטוף פקעיהם" (ויקרא טו, יב). והוא בגלל מה שנאמר להלן לגבי כלי שטף הנוכחים כאן, שהוא מתאים דווקא לכלי עץ. וראה בתוס' שדחו דברי זה.
הא קא משמע לן יש לו תוך הרי הוא בכלי חרס וכו' כלומר, עיקר ההשוואה של כלי שטף

אורח ההלכה
כל שאין לו תוך בכלי חרס פשוטי כלי חרס, כגון מנורה וכסא ושולחן של חרס, וכו' וצא בהם - אין מקבלים טומאה לא מן התורה ולא מדברי סופרים, שנאמר: "אשר יפול מהם אל תוכו יטמא", כל שיש לו תוך בכלי חרס - מקבל טומאה, ושארין לו תוך - טהור. (רמב"ם ספר טהרה הלכות כלים פ"א ה"ח. שם פי"ח ה"א).
כלי שנטמא אחוריו במשקין כשגורו על המשקים שיטמאו את הכלים, גורו שיהיו מטמאים את הכלים מתוכם. אבל אם נגעו משקים טמאים באחורי הכלי - נטמאו אחוריו בלבד, ולא נטמא תוכו. כמשנה שהביאה הגמרא. ודין זה לדעת הרמב"ם הוא גם בכלי חרס, אך הראב"ד מטיר כלי חרס שנגעו משקים טמאים באחוריו. (רמב"ם שם הלכות שאר אבות הטומאה פ"ז ה"ג).

*מנשי"ו צ"ל: אנשי"א, מן הצרפתיים העניקה anse - אוזן, ידידת של כלי.

דמדאורייתא — אין אולכין ומשקין מטמאין כלי, צפרק קמא דפסמים (י"ח). משום משקה דוב וזבה — כגון רוקן חוזן, דהוי אכ הטומאה, ומטמא כלי מדאורייתא, אפילו אדם, דכתיב (ויקרא טו): "וכי ירוק הוצ" וגו'. הלכך שויה רבנן — לנלי טטף הנטמא נמשקין. דכלי חרס — דאורייתא, דאם נטמא גזו לא נטמא תוכו, ולא שויה רבנן

כטומאה דאורייתא דנפשיה — דכלי טטף. משום דענדו רבנן היכירא להקל צטומאח משקין, כי היכי דלא נשדוף עליה תרומה וקדשים, אלא חולין. ואי קשיא: אמאי לא גזר בכלי חרס טומאח משקין לאחוריו? תריץ: משום דהתם ליכא למיגזר משום משקה, דהא אפילו נגעו משקה זז וזבה מאחוריו — לא מקבלי טומאה, אלא מתוכו. ואי משום דכתיב "וכלי חרס אשר יגע זו הוצ" וגו', הוהא מפורש (במסכת נדה) (דף מג) דהסטיט משתעי, דלחזיה מנעו שהא כטולי — הו אמר זה היסט, ואין לו תוך בכלי שטף דאורייתא בר קבולי טומאה הוא — דאולטרין רבנן למיגזר צטו משקין? ועוד, דלמחרן לעיל: "אי צטומאח דאורייתא הכי נמי", לא אולטרין לאמטועינן, דלחן לו אחוריס לליקא. דומיא דשק בעינין — דכתיב (ויקרא א): "מכל כלי עץ או נגד או עור או שק" — איחקט עלי עץ לסק. מלא וריקן — די שו ביה קיבול. בהנך דחזו למדרסות — כגון כסא וספסל, דמקבלי טומאה על ידי מדלס. אי הכי בכלי חרס נמי — נגזר טומאה דחן לו תוך, דהכך דחזו למדרסות! אין מדרס בכלי חרס — שישנר אס אדם יושב עליו. רב פפא אמר — הא דלמרת: עשית בית שמאי וזית הלל אחד — לאו פירכא היא. דמקדח גדול שנינו — משנה ד"מאור העשוי כדיל אדם". דמקדח גדול דהו כסלע נירונית, אכל מקדח סתם — גליר מסלע, וזית שמאי נמשק סתם קאמרי באיזה מקדח אמרו — בית שמאי נגולגולת "כמלא מקדח" כקטן של רופאים, שקודרין זו אה הלאה לתקן את המכה. הניחא לרבי מאיר כו' ותו אפילו לרבי מאיר מי ניחא — אס כן דשעורא דבית שמאי וטרך — הוה ליה מקולי בית שמאי. דהיינו קולא, דשעורא וטוה כי הלי פרחא לה טומאח גולגולת. ואנן שית תנן — צעדות (פרק ה משנה א): עשה דברים מקולי בית שמאי, "שז" לא מנן. סלע נירונית שנינו — דהו כמקדח גדול. אכל "כסלע" דקאמרי בית הלל — וטרך אפילו ממקדח קטן של רופאים. הלכך, אפילו לרבי מאיר שעורא דבית שמאי נפיש.

משנה ריש של עין — מפרש צנמרא. הרי בעיני דק — כלומר, הרי טטף צענו דק. *טילי"א. תבלול — מפרש מלי היא. חלזון — חולי היא שקורין *לימיון. נחש — מפרש צנמרא. (ועצב) — *צמיון. לכן הפוסק בסירא — סירא היינו שורה שבעין סביב לשחור. שחור הוא שקורין *פרונויל"א, שמשם מרמזת העין צלה. וחס חוט של לכן יולא מן הלכך, ופוסק אומה שורה, ונכנס בשחור — הו מוס. שחור ונכנס בלבן — אס חוט השחור יולא מן השחור, ופוסק צסירא, ונכנס צלכך. אינו מום — שאין מומין צלכך. דלאו עין הוא, אלא שומן העין.

תוספות

בהנך דחזו למדרסות — אבל שאר פשוטי כלי עץ — טהורים, ודינם פירשתי בפרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא סו,א) ובפרק "בכל מערבין" (עירובין לא,א).

סתם, ששנו בית שמאי, קטן מסלע — הוה ליה (הרי זה) מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, שאם נפתחה גולגולת בשיעור מקדח בלבד, בית שמאי מקילים ומטהרים מטומאת אוהל, ובית הלל מחמירים ומטמאים. ואנן (ואנן) כלל בדינו בעינין זה: דתנן (מה ששנונו במסכת עדיות שהוא מקולי בית שמאי, שנינו), דלא תנן לא תנן (ומה שלא שנינו שם לא שנינו), אלא בכל מקום בית שמאי מחמירים ובית הלל מקילים! אמר רב נחמן: דווקא לגבי סלע נירונית שנינו במשנה בעינין מאור, שהוא כשיעור מקדח גדול. ואילו סלע סתם, שהוא השיעור לדעת בית הלל, זוטרא (קטן) אפילו מנקב של מקדח סתם. ונמצא שבית שמאי מחמירים יותר, אפילו לשיטת ר' מאיר.

ג משנה

על אלו מומים שבעין שוחטים את הבכור מחוץ למקדש: הריס (העפעף) של עין שניקב או שנפגם או שנסדק, וכן הרי שהיה בתוך עינו דק, מעין כתם, וכן תבלול, חלזון, נחש, עצב. איזהו תבלול — מעין חוט לכן הפוסק בסירא בעגול המקיף את השחור שבעין, ונכנס בתוך השחור שבעין. אבל אם היה חוט שחור פוסק בסירא ונכנס בלבן — אינו מום, שמום בלבן שבעין אינו נחשב למום.

אבל אם נטמא תוכו — כולו טמא. ומסבירים את טעם הדבר: לפי דמדאורייתא (שמן התורה) אין אוכל מטמא כלי, ואין משקה מטמא כלי, ורבנן הוא דגזור (וחכמים הם שגזרו) משקה שנטמא יטמא כלים, משום חשש שמא יבואו אנשים להקל בדין משקה זב וזבה (כגון מי רגליהם ורוקם), שהם אב הטומאה, ומטמאים גם כלים. הלכך (על כן). שויה רבנן (עשו אותה חכמים), את טומאת כלי שטף שנטמא מאחוריו במשקים, כטומאה של כלי חרס, שאם נטמא מגבו — לא נטמא תוכו, ולא שויה רבנן (ולא עשו אותה חכמים) כטומאה דאורייתא (מן התורה) דנפשיה (של עצמן). של כלי שטף, שאם נטמא מגבו, שכולו טמא. וטעם הדבר, כי עבדו רבנן היכירא (עשו חכמים היכרן) כטומאה שמדבריהם, כי היכי דלא לישרוף עליה (כדי שלא ישרפו עליה) תרומה וקדשים שנגעו בכלי זה, שהרי מדין תורה טהורים הם ואסור לשורפם. ושואלים: אי הכי (אם כן), שבמקרה זה מדובר, כלי שטף שאין לו תוך נמי (גם כן). מדוע העיד חזקיה אבי עקש, שאם נטמא גבו נטמא תוכו (הצד שמשחמשים בו)? ליעביד נמי היכירא (שיעשו גם כן היכר). ולא ייטמא תוכו, כדי שלא ישרפו על כך תרומה וקדשים! ומשיבים: כיון דעבדו היכירא (שעשו חכמים היכרן) כטומאת משקים של כלי שטף שיש לו תוך, ידיע (ידוע) ממילא כי גם טומאת משקים בכלי שאין לו תוך — דרבנן (מדברי סופרים) היא, ולא יבואו לשרוף בגללה תרומה וקדשים. ושואלים: וכלי שאין לו תוך בכלי שטף, האם דאורייתא בר קבולי (מן התורה דאורייתא) טומאה הוא, עד שהוצרכו חכמים לגזור שייטמא מאחוריו במשקים טמאים? הלא כדי שיהיה הכלי ראוי לקבלת טומאה, דומיא דשק בעינין (בדומה לשק צריכים אנן) שיהיה, מה שק שנוכר בעינין זה (ויקרא יא, לב) הריהו מיטלטל כשהוא מלא וריקן — אף כל כלי צריך שיהא מיטלטל מלא וריקן כדי שיהיה ראוי לקבל טומאה, וכלי שאין לו תוך הרי אינו יכול להיות

מלא! ומשיבים: מדובר כאן בהנך דחזו (באותם כלים שראויים) למדרסות, ומשמשים לשיבה, והם נטמאים בטומאת זב וזבה, גם אם אין להם בית קיבול. ומקשים: אי הכי (אם כן). כלי חרס שאין לו תוך נמי (גם כן) — נגזרו עלי שייטמא ממשקים טמאים, אם הוא ראוי למדרס! ומשיבים: אין כלל דין טומאת מדרס בכלי חרס.

ושבים לקושיית רב חסדא בעיני גולגולת שנפתחה, שלדעת בית שמאי אינה מטמאת באוהל אם נחסרה כשיעור מקדח. ואם נפרש כשמואל, שלדעת בית הלל, שיעורו של חסרון זה הוא כסלע, נמצא שאין מחלוקת בין בית שמאי לבית הלל, שהרי שנינו, בעינין מאור (חלון) המביא את הטומאה, שמקדח שווה בגודלו לסלע. רב פפא אמר: מקדח גדול שנינו בעינין מאור המביא את הטומאה, דווקא הוא שווה בשיעורו לסלע. ומכלל הדברים אתה למד שמקדח סתם שהחכר בדברי בית שמאי, לעינין גולגולת שנפתחה — זוטרא נמי (קטן) מכסלע ששנו בית הלל. ומקשים: הניחא (זה נוח) לדעת ר' מאיר בפירוש דעת בית שמאי, אלא לרבנן (לדעת חכמים) מאי איכא למימר (מה יש לומר)? דתנן (ששנינו בשנה): באיזה מקדח אמרו בית שמאי דעתם בעינין גולגולת שנפתחה — במקדח קטן של רופאים, שמשחמשים בו לקדיחה של עצמות, אלו דברי ר' מאיר. וחכמים אומרים: מדובר במקדח גדול, כגון של לשכה שבמקדש. והרי לפי המשנה בעינין מאור המביא את הטומאה, מקדח זה שיעורו כסלע! ועוד שואלים: ולשיטת ר' מאיר, מי ניחא (האם נוח) הדבר? והרי אם מקדח חסר — אין להם אחוריים ותוך, ואם נגעו משקים בהם מתוכם או מאחוריהם — נטמא הכלי כולו. כמסקנת הגמרא. (רמב"ם שם פ"ח ה"ג).

הריס של עין — שלושה מומים בריס של העין, ואלו הם: מי שניקב ריס מרסי עינו בכל שהוא, ומי שנסדק ריס מרסי עינו בכל שהוא, ומי שנפגם ריס מרסי עינו בכל שהוא. ושלושה מומין אלו הם בכלל "חרוץ" האמור בתורה. כמשנה. ובזמן הזה שאין מומחה, אין להתיר בכור על פי מומים אלו המוזכרים במשנה (טור). (רמב"ם ספר עבודה הלבנת ביאת מקדש פ"ז ה"ד. טור י"ד סימן שט).

הרי בעינו דק תבלול חלזון נחש עצב — ואלו מומים שבעין: מי שבעינו כמין עינב, אף על פי שהוא רואה. ומי שיצא בשר יתר בעינו עד שחפה מעט מן השחור של עין, וזהו חלזון נחש האמורים במשנה (ס"מ). אבל הראב"ד סבור שהוא שורת ארמימות העוברת בשחור. מי שהיתה נקדה לבנה בתוך השחור, וזהו "דק" האמור בתורה. ומי שנמשך הלובן של עין ונכנס ממנו מעט בשחור עד שנמצא השחור מעורב בלבן, והוא "תבלול" האמור בתורה. אבל אם יצא מן השחור לתוך הלובן — אינו מום, שאין מומים בלבן. במשנה. (רמב"ם שם ה"ה).

מסורת הש"ס:
ד. שבת פג, כ"ג, חגיגה כו,א.
מנחות צו,ב. תוי"כ ויקרא יא, לב.
ה. ראה שבת פד,א. כלים פכ"ה מ"ו.
ו. אהלות פ"ב מ"ג.
ז. ראה תוי"כ ויקרא כא, כ.
תוספתא בכורות פ"ד ב.

גרסות

דכלי חרס בכת"י: **דכלי חרס דרבנן**.
עבדו רבנן בשי"מ ועוד: **עבדו ביה רבנן**.
ידיע ברוב כת"י: **ידיע** ובשי"מ: **מידע ידיע**.
אי הכי חרס בשי"מ: **אי הכי כלי חרס**.
זוטרא בכת"י: **זוטר**.
נמי מכסלע ברוב כת"י ובשי"מ: **מכסלע**.
אלא לרבנן בשי"מ: **דאמר בקטן של רופאים שנינו** אלא לרבנן דאמרי בגדול של לשכה שנינו.
בקטן בכת"י: **במקדח קטן**.
ולרבי מאיר מי ניחא ברוב כת"י: **הניחא לרבי מאיר** אלא לרבנן מאי איכא למימר ולרבי מאיר מי ניחא.
ואנן דתנן תנו ראה רש"י.
אמר רב נחמן בכת"י ועוד: **אמר רב נחמן בר יצחק**.
סלע נירונית שנינו במקדח ברוב כת"י: **סלע נירונית שנינו סלע נירונית היא** במקדח.
זוטרא ממקדח סתם ברוב כת"י ובשי"מ: **זוטר אפילו ממקדח סתם**.
הריס במשניות ועוד: **ריס**.
עצב בכת"י: **עצב** במשניות ועוד: **ועינב** ובכת"י: **עצם** ויש בכת"י: **בעינו**.
בסירא במשניות ועוד: **בסירא**.
שחור נכנס בלבן במשניות ועוד: **בשחור ונכנס בלבן**.
שחור נכנס בלבן ברוב כת"י: **בשחור ונכנס**.
אינו מום במשניות ועוד: **שאין מומין בלבן** וראה בגמרא בעמוד הבא.

העולם

איזהו תבלול
השחור של העין הוא האישון (pupil), והוא נקרא בספרות חז"ל גם "בת"מלך". הסירא היא הקשתית של העין (iris), שהיא כעין עיגול כחול או חום המקיף את האישון. הלובן (sclera), הוא מה שמסביב להס, השכבה החיצונית של העין. המעב המתואר כאן כ"לבן הנכנס בשחור" הוא כנראה cyst of iris "שחור נכנס בלבן" הוא כנראה coloboma of iris.

לבן ונכנס בשחור

שחור ונכנס בלבן

***טילי"א** מן הצרפתית *teile* — כתם בעין המצמצם את הראיה.
***לימוץ** צ"ל: לימץ, מן הצרפתית *limaz* — מחלת עיניים.
***מיו"ל** מן הצרפתית *meile* — ברקית, מחלת עיניים.
***פרונויל"א** מן הצרפתית *prunele* — אישון העין.

מסורת הש"ס
 א. (בשינוי) תוספתא בבורות פ"ד ב.
 ב. ילקוט שמעוני תורה תרלא.
 ג. ראה בבורות לא,א.
 ד. יבמות עז,א. צח,א. קדושין עב, וראה ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ג.
 ה. תוי"כ ויקרא כא, כ.

גרסות
מאי הריס בכת"י: **מאי ריס** ויש בכת"י: **מאי חריץ**.
בדוק בשי"מ: **בדק**.
הא בדוק לבן הא בדוק שחור בכמה כת"י: **הא בדוק שחור הא בדוק לבן**.
דאמר רבה בכת"י: **ועוד: ואמר רבה**.
יאשיה כן הוא בכת"י ובדפ"י, ובדפוסים מאוחרים: **ר' יאשיה**.
יוסי לקוניא בכת"י: **יוסי בן לקוניא**.
מוס קבוע לשחוט בשי"מ ועוד: **מוס קבוע הוא לשחוט**.
נחש שאמרו חכמים בכת"י: **ועוד: נחש ששנו חכמים**.
אבל מורה בכת"י: **אבל מורה בהם**.
מורין לו ברוב כת"י: רואין לו.
והאמר רבי אבא בכת"י: **ולא והא"ר אבא** ויש בכת"י בשי"מ: **אינו מה"ר אבא**.
עינימו שתמא בכת"י: **שתמא** ויש בכת"י: **עינא שתמא**.
מה לשון ברוב כת"י: אמר רבא מה לשון.
העינים ברוב כת"י: העין.

לשון ריס
 הכוונה לעפעף (palpebra) המגן על העין ואשר יש עליו שורת שערות. כבר בלשון חכמים, כמו במינוי, מכונות גם השערות לעצמן "ריסים".

העולם ריס של עין שניקב
 הפגיעה בריס יכולה להיות חבלה נרכשת, אך יש גם מוס מולד כזה – Palpebral Coloboma – הנובע מפגם נגטי.
דק שחור משוקע, וכי
 המדובר בגמגמים באישון, ולא בלובן של העין, כי הלובן של העין לא ממלא תפקיד של ממש בראייה, ופגם בו אינו פוגם בראייה. הדק הוא כנראה עכירות, והיא עשויה להיראות שקועה או שטחית, צפה. פגמים אלה עשויים להיות מומים מולדים או תוצאה של מחלות שונות שפוגעות גם בעיניים. לדעת חלק מן החוקרים מדובר כאן בסוגים שונים של cataract (קטרקט), היוצרים עכירות והפרעות ראייה.
חלזון נחש
 לפי הרמב"ם הכוונה כאן היא לתופעה הקרויה pterygium – מחלה נרכשת נפוצה, כאשר קרום כעין צפורה צומח מצידה הפנימי של העין ומתפשט עד לאישון.

א"ש"ם ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא
 ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא היה מניח דינו של רבי בדור האחרון לתנאים ועוד הורה הלכות לראשוני האמוראים.
 ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא היה, כנראה, גיסו (אחי אשתו) של ר' אלעזר בר' שמעון בר' יוחאי (לפי הירושלמי היה חמיו), וכשנפטר ר' אלעזר, גידל את בנו. ידוע שהיה חן, וכנראה התגורר בטבריה. הוא מסר שמעויות בשם רשב"י, ונשארו ממנו מאמרים בהלכה ובאגדה.
מ"ל"א מן הצרפתית העתיקה
 meile – ברקית, מחלת עיניים.

א גמרא שנינו במשנה ברשימת המומים שבעין: הריס של עין שניקב שנפגם שנסדק. ושואלים: מאי [מה פירוש] הריס? אמר רב פפא: תורא ברא דעינא [השורה, המחיצה החיצונית של העין] כלומר, העפעף. ועוד שנינו במשנה: דק תבלול. ובענין דק, תנו רבנן [שנו חכמים]: דק, אם הוא משוקע בגוף העין – הרי זה מום, ואם צף מלמעלה – אינו מום. ושואלים: והתניא איפכא [והרי שנויה ברייתא להיפך], שמשוקע אינו מום וצף הריהו מום? ומשיבים: לא קשיא [אין זה קשה], הא [זה] בשחור, הא [זה] כשהיה בלבן. ועל כך תמהים: והא [והרי] שנינו כי אין מומין בלבן! אלא גם כאן וגם כאן מדובר בשחור שבעין, הא [זה] עוסק בדוק לבן, הא [זה] עוסק בדוק שחור. והוא כפי שאמר שאמר רבה בר בר חנה, סח (אמר) לי ר' יאשיה שמן העיר אושא: אם היה דק שחור משוקע – הרי זה מום, אם היה צף – אינו מום. דק לבן משוקע – אינו מום, צף – הרי זה מום. וסימניך [והסימן] לדבר: ברקא, שהיא מחלה שבעין, שנראים בה כתמים לבנים צפים על גבי העין, והיא מום.

א מאי הריס? אמר רב פפא: תורא ברא דעינא. "דק תבלול". תנו רבנן: "דק משוקע – הרי זה מום, צף – אינו מום. והתניא איפכא? – לא קשיא, הא בשחור, הא כשהיה בלבן. ועל כך תמהים: והא שנינו כי אין מומין בלבן! אלא גם כאן וגם כאן מדובר בשחור שבעין, הא [זה] עוסק בדוק לבן, הא [זה] עוסק בדוק שחור. והוא כפי שאמר שאמר רבה בר בר חנה, סח (אמר) לי ר' יאשיה שמן העיר אושא: אם היה דק שחור משוקע – הרי זה מום, אם היה צף – אינו מום. דק לבן משוקע – אינו מום, צף – הרי זה מום. וסימניך [והסימן] לדבר: ברקא, שהיא מחלה שבעין, שנראים בה כתמים לבנים צפים על גבי העין, והיא מום.

ב "חלזון נחש ועצב". איבעיא להו: חלזון הוא נחש, או דלמא חלזון הוא נחש ועצב. איבעיא להו [נשאלה להם הלומדים]: האם חלזון הוא נחש, או דלמא שני מומים הם, וכונת המשנה לומר: חלזון או נחש? ומשיבים: תא שמע [בוא ושמע], שאמר רבה בר בר חנה: סח לי ר' יוחנן בן אלעזר, זקן אחד היה בשכונתנו ר' שמעון בן יוסי לקוניא שמו, ומימי לא עברתי לפניו. פעם אחת עברתי לפניו, אמר לי, שב בני, שב ואלמדך דבר! חלזון זה שאתה רואה בעין הבכור – מום קבוע הוא לשחוט עליו, וזהו נחש שאמרו חכמים שהוא מום. ואף על פי שאמרו חכמים: אין אדם רואה מומין לעצמו, ולכן אינו יכול להתיר בכור זה לעצמי, אבל הרב מורה הלכה לתלמידים, ותלמידים מורין לו על פי מה שלימדם, ומתירים לו, ולכן, לאחר שלימדתי אותך הלכה זו, חוכל אתה להתיר את הבכור שבדי, שיש בו מום זה. ומקשים: וכיצד יכול היה ר' יוחנן בן אלעזר להתיר על פי דבריו? והאמר [והרי אמר] ר' אבא אמר רב הונא: כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה, קודם שהוצרכה לו הלכה זו, אמרה – שומעין לו, ואם לאו, אלא ומשיבים: איהו נמי מורה ובא הוה מעיקרא [הוא גם כן, ר' יוסי בן לקוניא, מורה ובא היה מתחילה] הלכה זו, עוד קודם שבא לידי מעשה זה.

ג איזהו תבלול? חוט לבן הפוסק את הסירא (המפרידה בין הלבן והשחור שבעין) ונכנס בשחור, ומכריים: מתניתין מני [משנתנו כשיטת מי היא]? שיטת ר' יוסי היא, דתניא [ששנויה ברייתא] חוט לבן היוצא מן הלבן שבעין ונכנס בשחור, וכן חוט שחור היוצא מן השחור שבעין ונכנס בלבן – הרי זה מום, אלו דברי ר' מאיר. ר' יוסי אומר: לבן ונכנס בשחור – הרי זה מום, שחור ונכנס בלבן – אינו מום, שאין מומין בלבן. אמר רב: מאי טעמא [מה טעמך] של ר' יוסי? איהו מקור בכתוב יש לדבריו? דכתיב [שנאמר]: "יצא מחלב עינימו" (תהלים עג, ז), כלומר, יצא הרשע לתרבות רעה מרוב חלב (שומן) שבעינו, והוא בלבן שבעין. הרי שהלבן דעינא [חלב העין] – איקרי [נקרא], אבל "עינימו" (עינו) שתמא [סתם] – לא איקרי [אינו נקרא], ואין תבלול נחשב מום אלא בעין עצמה, שנאמר: "תבלול בעינו" (ויקרא כא, כ). ושואלים: ור' מאיר מאי טעמיה [מה טעמך] ומשיבים: לדעתו, מה הוא לשון תבלול? דבר המבלבל את העינים, העובר בין הלבן והשחור שבעין, בכל דרך.

א איזהו תבלול? חוט לבן הפוסק את הסירא. מתניתין מני? רבי יוסי היא, דתניא: "לבן ונכנס בשחור, שחור ונכנס בלבן – הרי זה מום, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: לבן ונכנס בשחור – הרי זה מום, שחור ונכנס בלבן – אינו מום, שאין מומין בלבן. אמר רב: מאי טעמא דרבי יוסי? איהו מקור בכתוב יש לדבריו? דכתיב: "יצא מחלב עינימו" (תהלים עג, ז), כלומר, יצא הרשע לתרבות רעה מרוב חלב (שומן) שבעינו, והוא בלבן שבעין. הרי שהלבן דעינא [חלב העין] – איקרי [נקרא], אבל "עינימו" (עינו) שתמא [סתם] – לא איקרי [אינו נקרא], ואין תבלול נחשב מום אלא בעין עצמה, שנאמר: "תבלול בעינו" (ויקרא כא, כ). ושואלים: ור' מאיר מאי טעמיה [מה טעמך] ומשיבים: לדעתו, מה הוא לשון תבלול? דבר המבלבל את העינים, העובר בין הלבן והשחור שבעין, בכל דרך.

אמר רב: מאי טעמא [מה טעמך] של ר' יוסי? איהו מקור בכתוב יש לדבריו? דכתיב: "יצא מחלב עינימו" (תהלים עג, ז), כלומר, יצא הרשע לתרבות רעה מרוב חלב (שומן) שבעינו, והוא בלבן שבעין. הרי שהלבן דעינא [חלב העין] – איקרי [נקרא], אבל "עינימו" (עינו) שתמא [סתם] – לא איקרי [אינו נקרא], ואין תבלול נחשב מום אלא בעין עצמה, שנאמר: "תבלול בעינו" (ויקרא כא, כ). ושואלים: ור' מאיר מאי טעמיה [מה טעמך] ומשיבים: לדעתו, מה הוא לשון תבלול? דבר המבלבל את העינים, העובר בין הלבן והשחור שבעין, בכל דרך.

אמר רב: מאי טעמא [מה טעמך] של ר' יוסי? איהו מקור בכתוב יש לדבריו? דכתיב: "יצא מחלב עינימו" (תהלים עג, ז), כלומר, יצא הרשע לתרבות רעה מרוב חלב (שומן) שבעינו, והוא בלבן שבעין. הרי שהלבן דעינא [חלב העין] – איקרי [נקרא], אבל "עינימו" (עינו) שתמא [סתם] – לא איקרי [אינו נקרא], ואין תבלול נחשב מום אלא בעין עצמה, שנאמר: "תבלול בעינו" (ויקרא כא, כ). ושואלים: ור' מאיר מאי טעמיה [מה טעמך] ומשיבים: לדעתו, מה הוא לשון תבלול? דבר המבלבל את העינים, העובר בין הלבן והשחור שבעין, בכל דרך.

יצא מחלב עינימו – לפי הדרשה לכן שבעין קורין חלב, כדפירש בקונטרס עיניים

עיונים
 והא אין מומין בלבן דין זה מצוי במשנה שלנו, לפי חלק מגרסת המשניות. ומכל מקום יש להבין דבר זה על פי הנאמר בהמשך עמוד זה, שמשנתנו היא שיטת ר' יוסי, שאמר כן במפורש ברייתא המובאת שם.
כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא רבינו תם (ראה תוס') סבור כי אין הדברים אמורים אלא כשיש לו נגיעה בדבר, וכפי שעולה מן הירושלמי (סנהדרין פ"א ה"א), שם מדובר באופן זה. ומדברי רש"י במקום אחר (יבמות עז,א) משמע כי אין מדובר דווקא באופן זה, אלא בכל מקרה שחכם נצרך לפסוק הלכה. וכתבו ראשונים כי בודאי אין חוששים לכך שהוא משקר במכוון. אלא שמו מתוך משא ומתן בהלכה, כדי לקיים את דבריו, ידמה שכן קיבל מרבו (ריטב"א שם). או שמא ידמה דבר לדבר בדברים שאינם דומים (ראש"י).
יצא מחלב עינימו לפי פשט הכתוב, כונת הדברים היא: עיניו של הרשע יוצאות מרוב חלב. כלומר, מרוב שהוא שמן – עינו בולטות, כאילו יוצאות מחוריהן. אבל חז"ל מסמיכים את "חלב" ל"עינימו", כלומר, הרשע יוצא (לתרבות רעה) מרוב חלב העיניים, מרוב אכילה. ואף שהלבן עצמו אינו שומן, מכל מקום שם מצוי השומן שבעין (ראש"י). ויש שהסביר כי יש בפסוק התיחסות מליצית אל הלבן שבעין, כאילו הוא שומן, כדי

תורא ברא דעינא – שורה חיצונית של עין. היינו נת עין, המכסה את העין. דק משוקע – דק המשקע את העין – הרי זה מום. הא בשחור הא בלבן – השמא קא סלקא דעמך דמוקיס מלא נשחור של עין, ומלא נלנן של עין. וסימניך ברקא = *מ"ל"א. דהו לנן ונף, והו מוס. הכא נמי סימן זה יאה לך דדוק, דלנן ונף הו מוס. ברקא – כגון "השוכר את החמור והצריקה" (נבא מ"ע"א ע"א), זקן אחד – כהן היה. לא עברתי לפניו – שגדול הדור היה. חלזון זה – צכור היה לו לאוזן זקן, והיה לו חלזון צעירים. שמורה הלכה – הלכה חדשה שלא שמענוה מאמר. קודם מעשה – קודם שנא מעשה ההלכה צילו. שומעין לו – ועושין מעשה. אין שומעין לו – דנשפיל המעשה אומרה. והכא, מאן לייט ליה נמאי דלמך דמוס קבוע הוא? מתניתין – דקמני: אין מוס נלנן – רבי יוסי היא. יצא מחלב עינימו – ילא רשע לתרבות רעה מרוב שומן שבעינו. ושמן העין – נלנן הוא. דבר המבלבל – שפוסק הסירא, ומעכב השמור והלנן. כל היכי דעכב הו מנלנן.

אמר רב: מאי הריס? אמר רב פפא: תורא ברא דעינא. "דק תבלול". תנו רבנן: "דק משוקע – הרי זה מום, צף – אינו מום. והתניא איפכא? – לא קשיא, הא בשחור, הא כשהיה בלבן. ועל כך תמהים: והא שנינו כי אין מומין בלבן! אלא גם כאן וגם כאן מדובר בשחור שבעין, הא [זה] עוסק בדוק לבן, הא [זה] עוסק בדוק שחור. והוא כפי שאמר שאמר רבה בר בר חנה, סח (אמר) לי ר' יאשיה שמן העיר אושא: אם היה דק שחור משוקע – הרי זה מום, אם היה צף – אינו מום. דק לבן משוקע – אינו מום, צף – הרי זה מום. וסימניך [והסימן] לדבר: ברקא, שהיא מחלה שבעין, שנראים בה כתמים לבנים צפים על גבי העין, והיא מום.

ב "חלזון נחש ועצב". איבעיא להו: חלזון הוא נחש, או דלמא חלזון הוא נחש ועצב. איבעיא להו [נשאלה להם הלומדים]: האם חלזון הוא נחש, או דלמא שני מומים הם, וכונת המשנה לומר: חלזון או נחש? ומשיבים: תא שמע [בוא ושמע], שאמר רבה בר בר חנה: סח לי ר' יוחנן בן אלעזר, זקן אחד היה בשכונתנו ר' שמעון בן יוסי לקוניא שמו, ומימי לא עברתי לפניו. פעם אחת עברתי לפניו, אמר לי, שב בני, שב ואלמדך דבר! חלזון זה שאתה רואה בעין הבכור – מום קבוע הוא לשחוט עליו, וזהו נחש שאמרו חכמים שהוא מום. ואף על פי שאמרו חכמים: אין אדם רואה מומין לעצמו, ולכן אינו יכול להתיר בכור זה לעצמי, אבל הרב מורה הלכה לתלמידים, ותלמידים מורין לו על פי מה שלימדם, ומתירים לו, ולכן, לאחר שלימדתי אותך הלכה זו, חוכל אתה להתיר את הבכור שבדי, שיש בו מום זה. ומקשים: וכיצד יכול היה ר' יוחנן בן אלעזר להתיר על פי דבריו? והאמר [והרי אמר] ר' אבא אמר רב הונא: כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא, אם קודם מעשה, קודם שהוצרכה לו הלכה זו, אמרה – שומעין לו, ואם לאו, אלא ומשיבים: איהו נמי מורה ובא הוה מעיקרא [הוא גם כן, ר' יוסי בן לקוניא, מורה ובא היה מתחילה] הלכה זו, עוד קודם שבא לידי מעשה זה.

ג איזהו תבלול? חוט לבן הפוסק את הסירא. מתניתין מני? רבי יוסי היא, דתניא: "לבן ונכנס בשחור, שחור ונכנס בלבן – הרי זה מום, דברי רבי מאיר. רבי יוסי אומר: לבן ונכנס בשחור – הרי זה מום, שחור ונכנס בלבן – אינו מום, שאין מומין בלבן. אמר רב: מאי טעמא דרבי יוסי? איהו מקור בכתוב יש לדבריו? דכתיב: "יצא מחלב עינימו" (תהלים עג, ז), כלומר, יצא הרשע לתרבות רעה מרוב חלב (שומן) שבעינו, והוא בלבן שבעין. הרי שהלבן דעינא [חלב העין] – איקרי [נקרא], אבל "עינימו" (עינו) שתמא [סתם] – לא איקרי [אינו נקרא], ואין תבלול נחשב מום אלא בעין עצמה, שנאמר: "תבלול בעינו" (ויקרא כא, כ). ושואלים: ור' מאיר מאי טעמיה [מה טעמך] ומשיבים: לדעתו, מה הוא לשון תבלול? דבר המבלבל את העינים, העובר בין הלבן והשחור שבעין, בכל דרך.

אמר רב: מאי טעמא [מה טעמך] של ר' יוסי? איהו מקור בכתוב יש לדבריו? דכתיב: "יצא מחלב עינימו" (תהלים עג, ז), כלומר, יצא הרשע לתרבות רעה מרוב חלב (שומן) שבעינו, והוא בלבן שבעין. הרי שהלבן דעינא [חלב העין] – איקרי [נקרא], אבל "עינימו" (עינו) שתמא [סתם] – לא איקרי [אינו נקרא], ואין תבלול נחשב מום אלא בעין עצמה, שנאמר: "תבלול בעינו" (ויקרא כא, כ). ושואלים: ור' מאיר מאי טעמיה [מה טעמך] ומשיבים: לדעתו, מה הוא לשון תבלול? דבר המבלבל את העינים, העובר בין הלבן והשחור שבעין, בכל דרך.

אמר רב: מאי טעמא [מה טעמך] של ר' יוסי? איהו מקור בכתוב יש לדבריו? דכתיב: "יצא מחלב עינימו" (תהלים עג, ז), כלומר, יצא הרשע לתרבות רעה מרוב חלב (שומן) שבעינו, והוא בלבן שבעין. הרי שהלבן דעינא [חלב העין] – איקרי [נקרא], אבל "עינימו" (עינו) שתמא [סתם] – לא איקרי [אינו נקרא], ואין תבלול נחשב מום אלא בעין עצמה, שנאמר: "תבלול בעינו" (ויקרא כא, כ). ושואלים: ור' מאיר מאי טעמיה [מה טעמך] ומשיבים: לדעתו, מה הוא לשון תבלול? דבר המבלבל את העינים, העובר בין הלבן והשחור שבעין, בכל דרך.

אמר רב: מאי טעמא [מה טעמך] של ר' יוסי? איהו מקור בכתוב יש לדבריו? דכתיב: "יצא מחלב עינימו" (תהלים עג, ז), כלומר, יצא הרשע לתרבות רעה מרוב חלב (שומן) שבעינו, והוא בלבן שבעין. הרי שהלבן דעינא [חלב העין] – איקרי [נקרא], אבל "עינימו" (עינו) שתמא [סתם] – לא איקרי [אינו נקרא], ואין תבלול נחשב מום אלא בעין עצמה, שנאמר: "תבלול בעינו" (ויקרא כא, כ). ושואלים: ור' מאיר מאי טעמיה [מה טעמך] ומשיבים: לדעתו, מה הוא לשון תבלול? דבר המבלבל את העינים, העובר בין הלבן והשחור שבעין, בכל דרך.

יצא מחלב עינימו – לפי הדרשה לכן שבעין קורין חלב, כדפירש בקונטרס עיניים

עיונים
 והא אין מומין בלבן דין זה מצוי במשנה שלנו, לפי חלק מגרסת המשניות. ומכל מקום יש להבין דבר זה על פי הנאמר בהמשך עמוד זה, שמשנתנו היא שיטת ר' יוסי, שאמר כן במפורש ברייתא המובאת שם.
כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא רבינו תם (ראה תוס') סבור כי אין הדברים אמורים אלא כשיש לו נגיעה בדבר, וכפי שעולה מן הירושלמי (סנהדרין פ"א ה"א), שם מדובר באופן זה. ומדברי רש"י במקום אחר (יבמות עז,א) משמע כי אין מדובר דווקא באופן זה, אלא בכל מקרה שחכם נצרך לפסוק הלכה. וכתבו ראשונים כי בודאי אין חוששים לכך שהוא משקר במכוון. אלא שמו מתוך משא ומתן בהלכה, כדי לקיים את דבריו, ידמה שכן קיבל מרבו (ריטב"א שם). או שמא ידמה דבר לדבר בדברים שאינם דומים (ראש"י).
יצא מחלב עינימו לפי פשט הכתוב, כונת הדברים היא: עיניו של הרשע יוצאות מרוב חלב. כלומר, מרוב שהוא שמן – עינו בולטות, כאילו יוצאות מחוריהן. אבל חז"ל מסמיכים את "חלב" ל"עינימו", כלומר, הרשע יוצא (לתרבות רעה) מרוב חלב העיניים, מרוב אכילה. ואף שהלבן עצמו אינו שומן, מכל מקום שם מצוי השומן שבעין (ראש"י). ויש שהסביר כי יש בפסוק התיחסות מליצית אל הלבן שבעין, כאילו הוא שומן, כדי

תוספות

וסימניך ברקא – משמע דהוי מוס קבוע. ותימה: דבפרק "מי שאחזו" (גיטין טז,א) יש רפואות לברקא, ובפרק "המוציא יין" (שבת עח,א) נמי אמרינן: כוחלין לברקותי! ויש לומר: דהתם מיירי במשמשיין ובאין, קודם שנקבעו. וכן נמי [צריך] לתרץ אקושיא אחרית, דהתם בפרק "המוציא יין" קתני (שם): דם – כדי לכוול עין אחת, שכן כוחלין (ליחור) [ליארוד]. ובתוספתא (שבת פרק ט) גרסינן להו. ובתוספתא במכילתין (פרק ד) כתוב "יאורי" במקום "חרוורי", משמע דהכל אחד. וחרוורי הקבוע חשיב לקמן מום! ומיהו, איכא למיבט דבשבת מיירי באותו שמינו קבוע. ועוד יש לתרץ, דהיכא דאין מתרפא מאליו – חשיב מום. והא דקאמר לקמן גבי מים הקבועים, דאם עובר כשמיאלין אותו לח ויבש לא גמשים לא הוי קבוע – אין זו רפואה גמשה, אלא בדיקה ונסיון אם הם קבועים אם לאו. אבל רפואה גמורה יכולה להעביר מום קבוע. תדע, דלקמן (טז,ב) אמרינן גבי נפגם הזובן: נפגם – ולא ניטל, דניטל חוזר לאיתנו יותר. וכשנפגם נמי – הוי יכול ליטלו.

ומיהו, יש לומר: דכי נפגם תחלה – דכתיבא באורייתא והוי מוס כדלקמן (מא,א), והיא חזוית המצרית. ובבבא קמא בפרק "מרובה" (פג,ב) משמע דיש לה רפואה, כדאמרינן: מתריעין על החיכוך בשבת, ומוקי לה בחזוית המצרית, דלח מבחוץ ויבש מבפנים. ומיהו, יש לפרש: דהא שמתריעין – לאו שמתרפא, אלא שלא תוסף. דמה נפשך אין לה רפואה, דאמרינן לקמן שמלפפת והולכת עד יום המיתה, וכתוב נמי: "אשר לא תוכל להרפא". ומיהו, יש לדקדק מיבלת, דכתיבא, והויא מום, כדלקמן. ותנן בפרק "המוציא תפילין" (עירובין קג,א): חותכין יבלת במקדש. וכן חותכין יבלת בפסח (פסחים סה,ב). אלמא יש לה רפואה בחתיכה, וחשיב מום! ואין להעמידה דלית בה עצם. דתלתולי בעלמא הוא, כדלקמן. ומיהו, יש להעמידה ביבלת שבעין, ודלית ביה שער – דאין שוחטין עלה, לא במקדש ולא במדינה. ואף על גב דאמרינן בעירובין (שם): לחה ויבשה, די וכלי, הכל שייך ביבלת שבעין.

אם קודם מעשה אמרה שומעין לו – אומר רבינו תם דלא אמרינן הכי אלא היכא דצריך לאותה הוראה, כי הכא. וביבמות בפרק "הערלי" (עו,א) גבי חגר חרב כישמעאל, ובפרק "נושאין על האנוסה" (יבמות צח,א) גבי גר נושא אשת אחיו מאמו, ובריש "עשרה יוחסין" (קדושין עב,ב) גבי עובדא דרב יהודה, דכל דאמר "מבית חשמונאי אתינא" עבדא הוא, שהיה נראה לרב יהודה שאומר כן לפי שהקניטו.

ששם שומן העין, ורוצה לומר – שיצא הרשע לתרבות רעה מרוב שומן

להביע את תחושת הגאווה שבלב הרשע (חזון איש).

אורה ההלכה

דק משוקע וכי מי שהיתה לו נקדה לבנה בתוך השחור שבעין – הרי זה מום, וזהו "דק" האמור בתורה. והוא שתהיה צפה על גבי השחור. אבל אם לא היתה צפה, או שהיתה משוקעת בשחור – אינו מום. וכן אם היתה נקודה שחורה בתוך הלבן, אפילו צפה – אינו מום, שאין מומים בלבן. היתה נקודה שחורה בתוך השחור – אף זה נקרא "דק", אבל אם היתה צפה, הואיל והיא שחורה בשחור – אינו מום. כברייתא וכו' יאשיה דמן אושא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת מקדש פ"ז ה"ה).

כל תלמיד חכם מורה הלכה וכי תלמיד חכם שאמר דבר הלכה דבר השייך לעצמו, אם אמרה קודם מעשה – שומעים לו, ואם לאו – אין שומעים לו. דהווקא כשאמר "כך קיבלתי". אבל אם אמר דבר מסברה ומראה פנים לדבריו, והוא נראה בעינינו – שומעין דמן אושא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות ביאת מקדש פ"ז ה"ה).

שאינם דומים (ראש"י). ויש שהסביר כי יש בפסוק התיחסות מליצית אל הלבן שבעין, כאילו הוא שומן, כדי

